

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/93207,W-Biuletynie-IPN-o-powojennej-konspiracji-mlodziezowej.html>
27.04.2024, 17:13

W „Biuletynie IPN” o powojennej konspiracji młodzieżowej

Bartłomiej Noszczak: Mała wojna z czerwonym

Spotkanie członków Podziemnej Organizacji ZHP „Orlęta” w mieszkaniu jej lidera, Kazimierza Grabowskiego (pierwszy z lewej). Obok niego widoczni są kolejno: Ryszard Gorczyca, Władysław Bąkowski, Bogdan Czajka i Mieczysław Ostecki (1951 r.). Fot. AIIPN

W pierwszej powojennej dekadzie Warszawa była największym ośrodkiem antykomunistycznego oporu młodzieży w Polsce. Skala działalności niepodległościowej i determinacja w walce o Niepodległą świadczyły o tym, że młodzi zdecydowanie nie akceptują systemu. W walce z nimi komunistyczne władze nie miały skrupułów, traktując ich jak nastoletnich terrorystów.

Mechanizm obronny

W latach 1944-1956 niepodległościowe podziemie młodzieżowe w stolicy było spontaniczną reakcją na zniewalanie Polski przez komunistów. Motorem działania w konspiracji była dla młodych nie tylko negacja uzurpatorskiego systemu, lecz także wola walki

o odzyskanie przez Polskę faktycznej wolności. Przejściu do opozycji patronowały wyznawane przez nastoletnich warszawian wartości: patriotyzm, antykomunizm i antysowietyzm, oraz pewien rodzaj na ogół nieukształtowanej jeszcze świadomości historycznej i politycznej.

O sile zaangażowania decydowały mechanizmy obronne młodych ludzi wywołane działaniami państwa wymierzonymi bezpośrednio w sprawy im bliskie lub z nimi związane. W mikroskali czynnikiem mobilizującym były rodziny, w których podtrzymywano tradycje patriotyczne. Istotną pobudką dla młodych opozycjonistów były również zainteresowania. Chyba największą rolę odegrała fascynacja militariami, a zwłaszcza bronią palną. Broń nasuwała skojarzenia z wydarzeniami wojennymi, pobudzała wyobraźnię, dawała – na ogół złudne – poczucie siły, ożywiała legendę AK, Szarych Szeregów, walk partyzanckich i Powstania Warszawskiego. Gdy dochodziła do tego pewna podbudowa ideowa, względnie ideologiczna, to droga do powstania konspiracyjnej struktury była otwarta. Przy okazji rodziła się refleksja natury politycznej i przekonanie o możliwości rzucenia wyzwania systemowi; w tym znaczeniu broń otwierała iluzoryczną nadzieję realizacji śmiałych planów.

Powstanie Warszawskie urosło do rangi mitu założycielskiego. Podobną siłę oddziaływania na umysły młodych miała historia okupacyjnej stolicy. W zbiorowej pamięci zachowało się wspomnienie miasta nieujarzmionego, a zarazem centrum konspiracyjnej Polski, w którym ważne miejsce zajmowali młodzi. Odczucia te były potęgowane przez genius loci Warszawy, w której zachowało się wiele milczących świadectw niepodległościowego oporu.

Fundamentalne znaczenie dla powstawania struktur młodzieżowego podziemia w Warszawie miała tradycja Polskiego Państwa Podziemnego. Nawiązania do historii polskiej armii podziemnej były widoczne w programie i sposobie działania antykomunistycznych organizacji oraz ich nazewnictwie. W stolicy powstały takie struktury, jak: Armia Krajowa, Młodzież Armii Krajowej, Oddziały Pomocnicze Armii Krajowej, Walcząca Armia Krajowa/Walcząca Armia Krajowa „Burza”, Młoda Armia Krajowa „Burza”, Młoda Armia Krajowa, Nowa Armia Krajowa, Młodzieżowa Armia Krajowa.

Młodzi ludzie chcieli doświadczyć podobnego przeżycia pokoleniowego, jakie stało się udziałem ich starszych kolegów i koleżanek. Pragnęli powielić ich doświadczenie opozycyjne z lat 1939–1944. W tym przypadku silnym impulsem były wojenne „polskie miesiące”, w sposób szczególny Sierpień '44.

Na kształtowanie się podziemia młodzieżowego wpłynęła również likwidacja dorosłej opozycji politycznej i wojskowej. Nie było przypadkiem, że największe nasilenie aktywności młodych konspiratorów nastąpiło po 1947 r., czyli dacie-symbolu, oznaczającej zakończenie przez komunistów walki o władzę po sfałszowanych wyborach do Sejmu i spacyfikowaniu dorosłej opozycji niepodległościowej.

W latach czterdziestych i pięćdziesiątych w stolicy (i nie tylko) resort przykładał dużą wagę do neutralizacji konspiracji o korzeniach harcerskich. Wyrastało to z ahistorycznych i sformułowanych wbrew obiektywnym faktom założeń, że ZHP jest narzędziem polityki

imperialnej, ma „reakcyjny program”, a jego celem jest służba wywiadowcza i kolonizatorska. Tymczasem wzorowano się na wartościach oraz strukturze przedwojennego harcerstwa, także na Szarych Szeregach i Hufcach Polskich. Profil harcerski znajdował również odbicie w programie wielu organizacji, które zresztą były zakładane m.in. przez dawnych harcerzy lub działały za fasadą legalnych drużyn i zastępów. Organizacje te były formą buntu przeciwko zamachowi na korzenie ideowe ZHP i przekształceniu go na wzór Komsomołu. Zjawisko to występowało oczywiście nie tylko w Warszawie i było na tyle powszechne w skali kraju, że niektórzy badacze skłonni są wyodrębnić je jako samodzielny nurt.

Działalność młodocianych konspiratorów miała głównie podłoże ideowe; celem nadrzędnym była walka z komunizmem, o Polskę i jej niepodległość. Powstało jednak kilka niezależnych organizacji, których członkowie chcieli przeżyć tylko przygodę, swoiste romantyczne doświadczenie. Działanie w opozycji nosiło też niekiedy znamiona alternatywnego życia, znamienne dla środowisk lub jednostek żyjących w warunkach systemów (pół)totalitarnych.

Nie mniej ważne znaczenie dla powstawania konspiracji miały cechy osobowościowe jej członków. Dziewczęta i chłopcy (jest zrozumiałe, że nie wszyscy) byli odważni, niezależni, niepokorni, żywiołowi, obdarzeni fantazją, bezkompromisowi. Nie ulegali wpływom z zewnątrz, zwłaszcza indoktrynacji ideowej i politycznej wywieranej przez szkołę, organizacje społeczne oraz maszynę propagandową.

Fragment artykułu opublikowanego w „Biuletynie IPN” nr 3/2019.

► [Czytaj całość \(PDF\)](#)

Bartłomiej Noszczak (ur. 1976) – historyk, dr, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie. Członek redakcji „Przeglądu Archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej”. Autor książek: *„Sacrum” czy „profanum”? Spór o istotę obchodów Milenium polskiego (1949–1966)* (2002); *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956* (2008); *Etos gniewu. Antykomunistyczne organizacje młodzieżowe w Warszawie (1944–1989)* (2015) i in.